

Мар'яна ПЕТРЕЧКО

СОЦІАЛЬНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО МЕТОДУ ГЕЛЕН ПАРКХЕРСТ

У статті охарактеризовано соціально-економічну ситуацію у США першої половини ХХ ст., досліджено передумови виникнення нових навчальних методів, проаналізовано чинники їхнього розвитку. Доведено соціально-економічну зумовленість навчального методу Г. Паркхерст.

Ключові слова: навчальний метод, Г. Паркхерст, лабораторний план, Дальтон-план, соціально-економічні зміни.

Постановка проблеми. У наш час середнім навчальним закладам України належить виконувати складні завдання. Для успішного вступу до вишу недостатньо знати лише передбачене програмою, школа повинна навчити і стимулювати самостійну працю учня, що здається мало досяжним у режимі традиційної для нас класно-урочної системи. Одним із можливих способів поліпшення якості та рівня освіти у середніх навчальних закладах може бути звернення до досвіду США початку ХХ ст. У цей період синтезували та впровадили нову навчальну методу, що отримала назву Дальтон-план, або лабораторний план. За визначенням автора цієї методики, у старі часи учень ішов до школи, щоб отримати те, що вона могла запропонувати; тепер він іде туди з метою задовольнити конкретну проблему саморозвитку [15, 3].

Такий підхід до з'ясування ролі школи, шкільного навчання в процесі здобуття освіти як ніколи актуальний в Україні. В сучасних умовах школа існує відірвано від потреб учнів : з одного боку, їм необхідний атестат про середню освіту, з іншого – середні навчальні заклади практично неспроможні самостійно

підготувати учнів до зовнішнього незалежного оцінювання. Проте хибно припускати, що ми можемо взяти метод лабораторного плану, роздати школам, змусити їх працювати за ним і отак розв'язати наявні проблеми. Будь-яке реформування освіти повинно базуватися на реальних умовах в суспільстві. Можна і потрібно використовувати надбання попередників, іноземних педагогів, однак їх потрібно адаптувати до чинних реалій.

Із метою розв'язання поставлених перед сучасною освітою завдань необхідно ґрунтовно дослідити не тільки різноманітні методики навчання, а й передумови їхнього виникнення в тій чи тій країні.

В аналізі останніх досліджень і публікацій ми з'ясовано, що ця проблема ще не була об'єктом цілісного самостійного дослідження. Соціальні чинники, наявні в Америці на початку ХХ ст., досліджують передусім історики [1], [4], [6], [10].

Розгляд найвидатніших нетрадиційних методів навчання у США у першій половині ХХ ст. представлено у більшості підручників та посібників з історії педагогіки, проте вони не приділяють належної уваги тим чинникам, які викликали розвиток реформаторських ідей у галузі освіти. З'ясування причин стабільності та певної вкоріненості усталених форм шкільного навчання спільно провели професор Стенфордського університету Девід Тваєк та викладач історії коледжу св. Патріка у Дубліні Вільям Тобін [16].

В. Коваленко у статті “Перші альтернативні системи навчання в США (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.)” характеризує школу професій Дж. Дьюї, Дальтон-план, віннетка-план, метод проєктів та відзначає їхній вплив на розвиток прагматичної педагогіки у США [5]. Автор наголошує, що інновації того часу були спрямовані на розвиток самостійності і творчих здібностей учнів, учнівського самоврядування, демократизацію та гуманізацію системи відносин “вчитель – учень”. Однак науковець висвітлює принципи цих систем, не зосереджуючи уваги на соціальній зумовленості методів навчання.

Важливими для нашої розвідки є висновки Т. Ліхневської у статті “Розвиток ідеї громадянського виховання в США”. Науковець відзначає позитивний вплив на розвиток особистості громадянського виховання, виокремлюючи важливі напрями

його змісту: правове виховання, розвиток культури міжетнічних стосунків, мотивації до праці тощо [8]. Розширює ці дослідження Н. Голубкова, аналізуючи особливості методу громадянського виховання у США у ХХ столітті [2]. Авторка підкреслила, що він сформувався в умовах демократичного устрою, активного громадянського суспільства і може бути використаний для оптимізації громадянського виховання в нашій країні.

Н. Пацевко у дисертаційному дослідженні “Еволюція теорії і практики навчання у Сполучених Штатах Америки першої половини ХХ століття” характеризує позитивні та негативні аспекти Дальтон-плану, частково досліджує лабораторний метод та приділяє увагу чинникам, які впливали на розвиток освіти у США у ХХ столітті [9]. Дальтон–план як навчальний метод досліджував й Е. Джекман, який охарактеризував труднощі при його впровадженні, а також відзначив його численні переваги [13]. Водночас соціальна ситуація країни як передумова реформації у системі освіти та джерело нових навчальних методик розглянута не була. Це зумовлює актуальність теми нашої статті. Окремі розвідки діяльності Гелен Паркхерст в освіті США визначила Джун Едвардс. Вона простежила процес зародження та утвердження навчального методу та вказала на його виняткове значення для розвитку гармонійних відносин між вчителем та учнем [14].

Мета статті – простежити взаємозв’язок між соціальними змінами в США першої половини ХХ ст. і навчальним методом Гелен Паркхерст; з’ясувати фактори, що визначали розвиток освітньої парадигми того часу.

У викладі основного матеріалу дослідження наголошуємо: демократична освіта, як у межах, так і поза межами школи повинна розвивати в кожній особистості знання, зацікавлення, ідеали, звички та можливості, за допомогою чого людина знайде своє місце в житті та формуватиме себе і суспільство в напрямі до ідеалу [11, 9]. Саме так сформулювала мету освіти, школи національна асоціація освіти з реорганізації шкільництва у 1918 році. Які ж чинники передували становленню такої позиції? Процес утвердження американської дидактики першої половини ХХ ст. складний та суперечливий. Він відбувався у жорсткій боротьбі з авторитарними напрямками у педагогічній

науці США. Провідним серед них було гербартианство. Головні принципи педагогічної системи Й.Ф. Гербарта: загальнопедагогічні (гуманізації, урахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців, єдності навчання й виховання), принципи виховання (цілісності, орієнтації на вільний розвиток особистості, зосередження уваги на позитивних рисах дитини, поступовості, комплексний підхід), принципи навчання (активності та самостійності учнів, системності та послідовності, наочності). Причини формування негативного ставлення до керування в педагогічній системі Й.Ф. Гербарта як до джерела її “реакційності” зумовлені абсолютизацією прихильниками авторитарного виховання різних країн положень вченого про необхідність засобів примусового педагогічного впливу для приборкування дитячої жвавості з відривом від факторів дисциплінування [3, 10 – 12]. Саме тому в кінці XIX – на початку XX століття гербартианство зазнало краху, традиційні методи навчання не стимулювали активності учнів, а зведена в абсолют чинна схема навчання перетворилася на догму [9, 2].

У 1919 р. американські прихильники прагматичної педагогіки утворили “Прогресивну асоціацію народної освіти”. В основу її діяльності були покладені такі принципи: свобода природного розвитку дитини; опора на інтерес як головний мотив будь-якої праці; визнання вчителя як помічника і порадирика учня, а не відстороненого керівника; зв’язок школи із сім’єю тощо [4, 318]. М. Левківський виділяє такі чинники розвитку педагогічної думки на межі XIX – XX століть у Західній Європі та США: невідповідність школи вимогам часу, передусім потребам промислового виробництва у кваліфікованих робітниках та науково-педагогічних кадрах, що стала не тільки освітньою, а й державною проблемою; розвиток науково-технічного прогресу, який вимагав надання учням у школі значно більшого обсягу знань, умінь та навичок; накопичення педагогікою та психологією достатньої для побудови нових концепцій кількості знань про природу дитинства та пізнавальні процеси [7, 51].

Соціально-економічні та політичні зміни у країні та світі ставили перед американською школою певні цілі, завдання в навчанні та вихованні школярів, відповідно до потреб і умов їхнього існування. У XX столітті громадянське виховання у

школах США пройшло три етапи становлення та розвитку: 1900 – 1940 рр., 1945 – 1970 рр. та 1980 – початок ХХІ століття [2, 30]. Перші десятиліття ХХ ст. ознаменувалися індустріальним зростанням. Дешева робоча сила уможливила масове виробництво. У Форда і на інших заводах уперше запровадили конвеєр, що сприяло здешевленню виробленої продукції [6, 205]. По всій країні залізниця розвозила товари масового виробництва, багато з яких були результатом нових технологій. Стандарти життя постійно зростали, і це стосувалось не тільки їжі чи житлових умов, але також охорони здоров'я та Освіти. Уряд, рішуче налаштований максимально використати людські, природні та фінансові ресурси, підтримував розвиток промисловості, вітаючи стрімкий потік іммігрантів, надаючи субсидії, зберігаючи в силі систему патентів.

США перетворилися на наймогутнішу індустріальну державу світу. Перша світова війна сприяла економічному зростанню країни, яка розташовувалась далеко від театрів воєнних дій і не зазнала, на відміну від європейських країн, ніяких руйнувань. Щобільше, вона на цій війні суттєво збагатилася [1, 205]. США були провідним постачальником амуніції, сировини, палива та продовольства для європейських країн. Надзвичайно посилились у роки війни централізація та інтеграція економіки, роль президента і федерального уряду, вплив фінансового та промислового капіталу [4, 86]. Прибутки становили понад 35 млрд доларів, а витрати на війну – 25,7 млрд доларів. Капіталовкладення монополій за кордоном після Першої світової війни збільшилися у шість разів. Експорт у 1920 р. перевищив імпорт на 2,9 млрд доларів. США із боржника європейських країн стали їх кредитором [6,205]. Проте згорання військового виробництва і демобілізація армії викликали зростання кількості безробітних, посилились інфляційні процеси. Із закінченням війни різко змінилися умови розвитку економіки країни [1, 205 – 208]. За роки війни заробітна плата робітників зросла на 55 %, а після закінчення війни підприємці вимагали ліквідувати зарплату воєнного часу і у 1920–1921 рр. зарплата робітників знизилася на 25–50 %, що, зі свого боку, спричинило невдоволення робітників. Протягом 1919 р. відбулося 3 577 страйків, які охопили понад 4 млн робітників, усі вони зазнали поразки [6, 205]. При-

пинився попит на військові матеріали, зарубіжні замовлення зменшилися на третину. Водночас зі спадом у промисловості країну охопила гостра аграрна криза, причиною якої було падіння експорту американського продовольства в Європу. Промисловий спад досягнув найнижчої точки навесні 1921 р., а аграрна криза тривала аж до початку Другої світової війни [1, 205 – 208].

Громадська освіта в Америці на початку ХХ ст. поширювалася через ряд чинників, серед яких було і прагнення американізувати дітей іммігрантів. У 1870 р. у громадських школах навчалася 7 млн учнів, у 1920 їх стало 22 млн. Частка дітей шкільного віку, які відвідували школу, за ці роки зросла з 57 до 78 відсотків. Дуже скоро в міських школах утворилися окремі класи під опікою різних вчителів, що навчалися в різних кімнатах [10, 485].

Перевагою американських шкіл була їхня кількість. Від початку американські коледжі, порівняно з англійськими закладами освіти, більше спрямовували свої зусилля на розповсюдження, а не на поглиблення вищої освіти [8, 169]. На вдосконалення системи освіти вплинула поява нових галузей індустрії. Підприємці і монополії були зацікавлені в підготовці кваліфікованих робітників, здатних користуватися технікою і забезпечувати надприбутки. Тому зросла увага до школи, у підходах до навчання визначився цілеспрямований практицизм [4, 317].

Зростання чисельності учнів унаслідок нової хвилі імміграції створило додаткові труднощі у галузі освіти на початку ХХ ст. Однією з них була проблема масовості освіти, намагання надати можливість здобути освіту всім бажаючим. Скорочення розмірів асигнувань на освіту США з боку держави внаслідок складних політичних та економічних умов негативно позначилося на її стані та розвитку. Проблеми освіти намагалися розв'язати шляхом створення різноманітних форм організації навчання, які сприяли раціональному використанню шкільних приміщень. Серед додатково вжитих заходів було збільшення навантаження вчителів, кількості учнів у класах, скорочення навчального семестру тощо [9, 7 – 8].

За твердженням національної асоціації освіти з реорганізації шкільництва, середня освіта повинна визначатись

потребами суспільства, особливостями особистостей, котрих навчають, і доступними знаннями педагогічних теорій та практики [11, 7]. У бюлетені “Основні принципи середньої освіти” виділено чинники, що зумовлюють необхідність реформування освіти: зміни у суспільстві, зумовлені передусім індустріалізацією; зміни чисельності учнів середньої школи – значне зростання кількості дітей, котрі йшли до школи; значний розвиток педагогічних теорій [11, 7 – 9].

Початок ХХ століття характеризувався у світі пошуком нових, ефективних педагогічних теорій і методів з метою поліпшення навчання та якісної підготовки молоді для продовження освіти і подальшого суспільного життя. Американські педагоги також шукали шляхи розв’язання цих важливих проблем, проводячи масштабні експериментальні дослідження для виявлення дієвості тих чи тих педагогічних теорій. За цих умов почала свій розвиток експериментальна педагогіка, головними методами якої були статистичний, спостереження та експеримент [9, 14]. Перша половина ХХ століття вирізнялася потужним реформаторським рухом, який помітно змінив традиційне академічне обличчя середньої школи. Доведена до крайності ідея прагматичної педагогіки (занадто жорсткий зв’язок навчання та практики) призвела до звуження кола знань, необхідних для формування в учнів наукового світогляду [8, 169]. Перші альтернативні системи навчання у США з’явилися в кін. ХІХ – на поч. ХХ ст. Тут і “школа професій Дж. Дьюї”, віннетка-план, метод проєктів та Дальтон-план. Усі вони були спрямовані на розвиток самостійності і творчих здібностей учнів, учнівського самоврядування, демократизації і гуманізації стосунків у системі “вчитель-учень” [5, 173].

Гелен Паркхерст народилася 7 березня 1887 року у місті Дюран штату Вісконсин. Закінчивши середню школу, у віці п’ятнадцяти років вона розпочала вчительську кар’єру в однокімнатній сільській школі поблизу рідного міста [14, 130]. У селах ще й у ХХ сторіччі вчилися в однокімнатних школах [10, 485]. Тут, у намаганні задовольнити потреби різних за віком та здібностями учнів, була вперше сформульована її навчальна філософія. Ідея організувати навчання індивідуально виникла у Г. Паркхерст близько 1905 року, коли, на початку

свої вчительської кар'єри, вона змушена була працювати з кількома класами одночасно. Саме тоді визріла ідея індивідуального навчання кожного учня. Гелен попросила старших учнів допомогти молодшим, а також спільно з ними переобладнала клас так, що кожен кут призначався для вивчення іншого предмету. Вона хотіла замінити масове навчання в класі самостійним навчанням дітей, дозволити дітям навчатися у власному темпі, заохотити до співпраці, застосувати індивідуальну перевірку учителем результатів праці кожного учня.

У 1907 р. Гелен закінчила державний коледж штату Вісконсин, завершивши традиційний чотирирічний курс навчання за два роки, а два роки опісля закінчила відомий педагогічний коледж колумбійського університету в Нью-Йорку, де навчалась разом із відомим філософом Джоном Дьюї. Приблизно в цей час Г. Паркхерст прочитала “Розум у процесі становлення; дослідження розумового розвитку” Едгара Джеймса Свіфта. Ця книга докорінно змінила її погляд на проблеми освіти і на те, як вчать діти. Прочитане дало поштовх організації класних кімнат у “навчальні лабораторії” [15, 130]. Гелен Паркхерст цитує уривок з неї, в якому автор критикує тогочасну систему освіти, вважаючи її застарілою, і називає розумовий розвиток учителя першим кроком до її подолання, за допомогою дослідження учня, перетворюючи класну кімнату на навчальну лабораторію [15, 10 – 11]. Лабораторний план увібрав освітні Принципи Дьюї та Монтессорі, і подібно до їхніх метод, розроблявся з урахуванням індивідуальних здібностей і потреб учнів.

Середня школа Дальтона на той час налічувала близько 125 учнів, а місто – близько 4000 мешканців, в основному зайнятих у галузі виготовлення паперу. Мешканці мали переважно англійські, ірландські та шотландські корені. Експеримент вирішили розпочати посеред навчального року. Жодного спеціального навчання з учителями не було. Проте план розглядали декілька місяців, учителі мали можливість зрозуміти його принципи. Звісно, вони зробили деякі помилки (наприклад, перевантаження місячного завдання деталями), та їх швидко виправили [13, 698 – 702].

Сама Гелен Паркхерст пояснює тогочасне ставлення до освіти так : раніше можливості освіти були обмеженими і лише

кілька обраних могли вступати до коледжів. Освіта була привілеєм, тепер змінилось саме значення освіти [15, 3].

Після виходу у 1922 р. книги Г. Паркхерст, де вона детально описує та обґрунтовує лабораторний метод, і до 1930 – 162 (2 %) з 8 600 середніх шкіл, перевірених національним дослідженням, доповіли, що вони здійснили повну реорганізацію відповідно до Дальтон-плану. Інші 486 (6 %) середніх шкіл доповіли, що в них упроваджено модифіковану версію плану. Стосовно цих 486 середніх шкіл, що перейняли деякі риси плану, складно перевірити, якою мірою класи були перетворені у лабораторії, чи відмовилися від розкладу дзвінків, як змінилася система заохочень, використовувалися контракти та графіки успішності. У дослідженні не враховано багато початкових шкіл, які також втілювали елементи Дальтон-плану у старших класах [16, 465].

Спротив увиразнився із кількох напрямів. Багато вчителів були проти великої кількості паперової роботи і часу, що необхідні для індивідуалізації плану. Батьки й освітяни були проти погіршення мотивації та дисципліни учнів, твердили, що при роботі за новими принципами учні можуть дуже легко ошукати вчителя чи працювати абияк. Учні скаржилися, що виконання окремих контрактів марудніше за звичну роботу в класі. Деякі педагоги критикували план за недостатнє надання соціальних стимулів до навчання [16, 465].

Лабораторний план неможливо представити як доведену та перевірену систему або сказати, що його потрібно організувати так чи так, оскільки освіта ніколи не є поняттям статичним. Вона повинна змінюватися і розвиватися зі зростанням кількості знань і змінами в суспільстві. Доки розвивається людина, доти повинна розвиватися й освіта.

У висновках наголосимо, що початок ХХ століття для США ознаменувався як стрімким економічним розвитком, так і кількома кризами. Зростання економічних потужностей, з одного боку, та аграрна криза, з іншого, визначили напрям розвитку освітньої парадигми. Потреба у кваліфікованих робітниках, проблема збереження культури в умовах зростання чисельності іммігрантів зумовили реформи освіти. Постійно зростаюча кількість доступних знань викликала необхідність саморозвитку та

самовдосконалення. Школа більше не була спроможна забезпечити необхідну кількість знань чи бодай визначити, які саме знання потрібні. В умовах нестабільності, кризи, невдоволення і водночас економічного піднесення відбувся відхід від традиційної, авторитарної системи освіти і виникли нові навчальні методи.

Перспективи модернізації та реформації системи освіти України зумовлюють необхідність детального вивчення спадщини Гелен Паркхерст з метою її подальшого використання.

Література

1. Баран З.А. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки : посіб. [для студ. істор. і гуманіт. фак. ун-тів] / Баран З. А., Кипаренко Г. М., Мовчан С. П., Швагуляк М. М. – Львів : Афіша, 2005 – 288 с.
2. Голубкова Н.Л. Особливості становлення та розвитку громадянського виховання у школах США у ХХ столітті / Н.Л. Голубкова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Ч. 3. – Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. – С. 27 – 36.
3. Гоштанар І.В. Педагогічна система Й. Ф. Гербарта в контексті розвитку світового освітнього простору : автореф. дис. ... канд. пед. наук / І.В. Гоштанар . – Кіровоград, 2011. – 20 с.
4. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 1945) : навч. посіб./ О.П. Іваницька. – К. : Видавничий дім “Комп’ютерпрес”, 2001. – 356 с.
5. Коваленко В.О. Перші альтернативні системи навчання в США (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / В.О. Коваленко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – Серія : Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 1. – С. 173 – 178.
6. Коріненко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 1945 рр.). – Тернопіль : Астон, 2002. – 296 с.
7. Левківський М.В. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб. – Вид. 4-те. / М.В. Левківський. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.
8. Ліхневська Т.А. Розвиток ідеї громадянського виховання в США / Т.А. Ліхневська // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ, 2007. – № 19. – С. 169 – 173.
9. Пацевко Н.В. Еволюція теорії і практики навчання у Сполучених Штатах Америки першої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н.В. Пацевко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

10. Тіндалл Д.Б., Шай Д.Е. Історія Америки (6-те видання) / пер. з англ. : Людмила Притула, Галина Сташків, Олександра Щур. – Львів : Літопис, 2010. – 904 с.

11. Cardinal Principles of Secondary Education. – Washington D.C. : U.S. Department of Education Printing Office, 1918. – 32 p.

12. Dewey E. The Dalton Laboratory Plan. – New York : E. P. Dutton&Co, 1922. – 173 p.

13. Jackman E. D. The Dalton Plan // The School Review. – 1920. – Vol. 28. – № 9. – P. 688 – 696.

14. June E. Women in American Education, 1820 – 1955. The female Force and Educational Reform. – Westport : Greenwood Press, 2002. – 154 p.

15. Parkhurst H. Education on the Dalton plan. – New York : E. P. Dutton amp Company, 1922. – 278 p.

16. Tyack D., Tobin W. The “Grammar” of Schooling : why has it been so hard to change // American Educational Research Journal. – 1993. – Vol. 31. – № 3. – P. 453 – 479.

Петречко Марьяна. Социальная обусловленность учебного метода Хелен Паркхерст. В статье описана социально-экономическая ситуация в США в первой половине XX в., исследованы предпосылки возникновения новых учебных методов, проанализированы факторы их развития. Доказана социально-экономическая обусловленность учебного метода Х. Паркхерст.

Ключевые слова: учебный метод, Х. Паркхерст, лабораторный план, Дальтон-план, социально-экономические изменения.

Petrechko Mariana. Social dependency of learning method by H. Parkhurst. The article describes the socio-economic situation of the United States in the first half of the 20th c. It explores the premises for the arrival of new teaching methods, analyzes the factors of their development. The article also proves the dependency of H. Parkhurst’s learning method on socio-economic situation.

Key words: teaching method, H. Parkhurst, laboratory plan, Dalton plan, socio-economic changes.